

talis vis quae sit abstracta, sine ullo subjecto, *c*; quae sit sine subjecto materiali, *n*.

Coroll. Quoad methodum demonstrationis, immerito postulant aliqui ut antequam factum creationis demonstretur, ejus possilitas ostendatur; nam a) ab esse ad posse valet illatio; *e*. qui ostendit explicite factum, ostendit implicite possilitatem; — b) possilitas est quidem prior facto, in ordine ontologico, sed non in ordine logico; — c) saepe quidem ostenditur prius possilitas alicujus facti, sed non necessaria methodo pars demonstrationis haec est; — d) factum creationis omni certitudine per principium causalitatis ex facto existentiae mundi nostri deducitur; — e) neque est creatio aliqua hypothesis, quae ut sit probabilis, debet prius ostendi possibilis; sed est *causa sola* admissibilis.

ARTICULUS 2.

Argumenta metaphysica.

Propositio 7.

Existentia Dei, ut entis necessarii, probatur ex existentium rerum contingentia.

Stat. quaest. 1) Primum analyticum argumentum est ex illo universalis rerum omnium charactere deductum, quod omnes essentialiter contingentes sint. Valde affine quidem est hoc argumentum cum praecedente ultimo physico, sed eo differt quod physicum rerum contingentium existentiam actualiter considerabat ut factum; metaphysicum vero rerum existentium existentiam respicit, ex qua ducit agnoscendam objectivam necessitatem Dei existentis.

2) Ens necessarium, et contingens, hic intelliguntur sicut in ontologia: ens quod vi essentiae suae intrinsece repugnat, vel non repugnat, non existere, vel alio modo existere.

Prob. Existunt in mundo res contingentes; *a*. existere solae contingentes res non possunt; *e*. existit et ens necessarium.

Ad maj. Teste experientia, res mundanae sunt de se indifferentes ad existendum vel non existendum, ad uno modo vel alio modo existendum.

Ad min. Contingentia ex sua natura non magis determinantur ad existendum quam ad non existendum; ad unum quam ad alium existendi modum; *a*. talia quum existunt debuerunt determinari ab alio; *e*. (cfr. ontol.).

Objic. 1º Determinantur singula in serie infinita. — R. *n*. et *retorq*. ita multitudine famelicorum, quorum nullus ex se habet cibum sufficientem, desineret cibo carere eo quod multitudine fieret infinita!

Objic. 2º Idea contingentis supponit ideam necessarii; *e*. si cognoscimus contingens, jam supponimus necessarium. — R. *tr. ant*; — *d. cons.* si cognoscimus id quod est contingens, *n*; si... id ut contingens, *sd. cognoscimus*

necessarium post contingens, et quidem deductione, *c*; ante, et utcumque, *n*.

Objic. 3º Per ea quae necessaria non sunt, nequit demonstrari id quod necessarium est. — R. *d.* per praemissas quae nullam habent necessitatem, *c*; per entia quae non sunt necessaria, *n*.

Objic. 4º Si existentia contingentis esset necessario connexa cum ente necessario, ens contingens esset necessarium. — R. *d.* si connexa necessitate absoluta et ex parte entis necessarii, *c*; secus, *n*.

Propositio 8.

Existentia Dei, ut primi motoris immobilis, probatur ex rerum existentium mutabilitate.

Stat. quaest. 1) Alterum argumentum metaphysicum sumitur ex analysi motuum seu mutationum mundanorum entium. Nam perpetuus est motus omnium rerum, sive localis, sive quantitatibus (augmenti et decrementi), sive qualitatibus (alterationis accidentalis, vel alterationis substantialis); quas notiones ex cosmologia hic recolere opus est.

2) Ex his motibus existentibus concluditur ad existentiam alicujus primi motoris immobilis, i. e. alicujus harum mutationum causae primae quae non ipsa suam causam habeat.

3) Praesupponuntur nunc principia: causalitatis et rationis sufficientis, et proportionis causae ad effectum.

Prob. Omnes res mundanae sunt multipliciter mutabiles, et perpetuo moventur; *a*. 1) omne quod movetur, ab alio movetur; 2) motuum omnium debet esse aliquis motor primus immobilis, i. e. mutator immutabilis; *e*. existit aliquis motor primus immobilis.

Ad min. 1 part. (*movetur ab alio*). Non negatur actus immanens, vel actus liber; — *sed*: quidquid passivum est, i. e. mutatur, movetur, non ipsum sub eodem respectu activum est, sed ab alio movetur, i. e. sub influxu aliis activi est, sive aliis agentis, sive aliis partis, sive aliis potentiae; in qua sit ratio sufficiens mutationis passive acceptae.

Ad min. 2 part. (*motor immobilis*). Iste motor activus, dum agit, ipse aut nullam subit mutationem, aut aliquam; — *a. si primum*: ipse est motor immobilis primus (at N. B. talis non passim invenitur, sed *a*) teste experientia in rebus mundanis nullus est; *b*) nec aliis esse potest nisi ille qui plenitudinem perfectionis hujus possidet ipse, quam alteri communicat, estque in hoc ordine actus purus); — *si secundum*: ipse movens movetur iterum ab alio: est sub aliquo aliis influxu; de quo alio redit quaestio; et nisi aliquis tandem invenitur immobilis motor, nulla erit ratio sufficiens totius motuum collectionis; *e*.

Coroll. Motor ille primus immobilis ad quem concludit argumentum, debet esse ratio sufficiens omnium mutationum, i. e. omnium perfectionum quae per motus omnes acquiruntur; *e*. debet ipse eas omnes actu habere virtualiter et eminenter.

Propositio 9.

Existentia Dei, ut entis perfectissimi, probatur ex existentium entium majore aut minore perfectione.

Stat. quaest. Tertium metaphysicum argumentum est ex analysi variorum graduum perfectionum finitarum, qui nisi in una perfectione summa fundentur, ex eaque derivent, sint impossibilis.

Prob. In rerum natura sunt diversi gradus bonitatis et perfectionis, et proinde entis; *a.* quod est summum in tali genere, perfectionis simplicis, est causa ceterorum quae sunt in illo genere; *e.*

Ad maj. 1) Res aliae solum sunt, aliae et vegetant, aliae et sentiunt, aliae et intelligunt; — 2) et ipsa vita, virtus agendi, sapientia, justitia, bonitas, nobilitas, et proin ratio entis, secundum diversos gradus perfectionis inventiuntur.

Prob. min. 1) Quidquid est finitae perfectionis, includit actum et potentiam; *a.* tale nequit esse a se; *e.* habet rationem sufficientem suae perfectionis in perfectione majore alterius in eodem genere perfectioris.

2) Si est minus, majus, maximum in tali genere, aut singula sunt a se, aut minus et majus sunt a maximo; *a.* non sunt singula a se (nam inferiora sunt in potentia ad majorem perfectionem); *e.*

Propositio 10.

Existentia Dei, ut ultimi omnis veritatis fundamenti necessarii, aeterni, immutabilis, probatur ex necessitate, aeternitate, immutabilitate veritatis totius ordinis idealis.

Stat. quaest. 1) Pulcherrimum hoc quartum metaphysicum argumentum omnes hodierni materialistae irrident vel prorsus ignorant, inepti nimirum qui praeter sensibilia quidquam agnoscant ut objective verum.

2) Alii etiam irrident licet non materialistae, scilicet naturalium scientiarum cultores multi, quia consueti res observare quae experientiae physicae subjacent, paulatim in aestimationem veniunt, objectivas veritates non alias esse praeter experimentales, subjective excogitatas vero, et per analysis conceptuum inventas, non nisi subjectivas esse et quasi figmenta mentis, quae tota quanta pendeant a nostra activitate intellectuali.

3) Alii etiam rejiciunt philosophi, timentes circulum vitiosum: ordinem idealem non esse necessarium nisi fundetur in Deo praesupposito, ergo ex eo non probari Deum existere.

Prob. Praeter ordinem physicum rerum existentium, et veritatum experimentalium: 1) est et aliis ordo idealis rerum excogitabilium, intrinsece possibilium, et veritatum analyticarum; — 2) et istae essentiae possibles, et istae veritates analyticae, sunt objectivae et verae, non mera subjectiva figura mentis; — 3) et sunt absolute necessariae, aeternae, immutabiles; —

a. talis ordo idealis intrinsece impossibilis est nisi fundatur in aliquo fundamento proportionato: ente absolute necessario, aeterno, immutabili, actu existente; *e.*

Ad maj. Factum exprimimus omnino certum et cogitanti cuilibet evidens, illudque ut merum factum assumimus quod cujusque conscientia notum est, abstrahendo interim ab omni explicatione. Scilicet:

1) Res quae existunt, excogitabiles erant ante quam existebant, — et aliae illis similes excogitabiles sunt, — et aliae dissimiles, ac maxime variae.

Judicia analytica, sive immediata, v. e. prima principia, sive mediata, v. c. tota mathesis pura, *objective sumpta*, essent excogitabilia etsi nihil existeret, et etiam nunc sunt ab omni experientia independentia.

2) Essentias illas et veritates illas non magis quam ullum aliud suum objectum intellectus efficit, sed invenit tanquam praesuppositas ontologice; neque eas caeco instinctu percipit per formas Kantianas subjectivas necessarias, neque eas libere percipit et immutat vel negat; sed simpliciter videt eas independenter a seipso esse veras.

3) Nulla firmior certitudo naturalis objectiva est quam veritatum analyticarum, et constitutionis essentiarum idealium; eaeque concipiuntur ut sine conditione, absolute necessario tales et in aeternum immutabiliter tales et verae.

N. B. Haec omnia dicimus, logice non praesupponentes Deum existere, imo methodice Deum adhuc ignorantes. — Ad originem idearum nostrarum praesupponuntur quidem corpora existentia: sed hoc est nobis in statu praesenti subjectivum; quaerimus autem nunc de objectivitate.

Prob. min. Ex modo facta analysi, ordo idealis veritatis objectivus, 1) est independens ab omni re mundana existente, neque in iis rebus fundatur, — 2) est independens etiam ab omni nostro intellectu, — 3) est incommutabiliter objective verus necessario et ab aeterno, — 4) est tamen mere idealis, et nullo modo in seipso subsistens, vel in seipso fundatus tanquam in ratione sufficiente; — *a.* unicus modus ea omnia simul conciliandi et explicandi, est ut admittatur existentia realis physica alicujus essentiae proportionatae, quae hujus ordinis totius sit ratio sufficiens objectiva; i. e. quae sit absolute necessaria, aeterna, immutabilis; — *e.* nisi quis velit aut objectivitatem principii rationis sufficientis negare, aut totum ordinem idealem veritatis inexplicatum relinquere...

N. B. Quomodo Deus existens sit fundamentum sufficiens unde oriatur talis ille ordo idealis: cfr. ontolog. prop. 22; et animadverte ibidem jam implicite probatam fuisse praesentem nostram propositionem.

Objic. 1º Supponitur aeternitas, immutabilitas, necessitas essentiarum absoluta; *a.* absoluta non est, sed hypothetica tantum; *e.* — *Ad min.* Si essentiae concipiuntur, sunt necessariae, immutabiles, aeternae; si non concipiuntur, nulla de iis praedicanda est necessitas, etc. (nam sunt ideales, i. e. cogitatae solum); *e.* — *R. d. maj.* absoluta, i. e. physica et positiva in ordine

actuali, *n*; i. e. sine hypothesi in ordine objectivitatis idealis, conceptae vel conceptibilis, *c*; — *c. d. min.* — *d. rat. min.* i. e. si concipiuntur, concipiuntur, et si non concipiuntur, non concipiuntur, *c*. (quis negaret?); i. e. quoties non actu concipiuntur, earum objectivitas est falsa vel nulla, et intellectus eas concipiens facit suum objectum, *n*.

Objic. 2º Supponitur omnes essentias esse formaliter absolutae necessitatis, aeternitatis, immutabilitatis; *a*. sic confunduntur omnes essentiae cum ipsa essentia divina; *e*. — R. *d. maj.* eo sensu quo fuerunt explicatae in argumento, et magis ex professo in ontologia (cfr.), *c*; eodem sensu ac de Deo dicuntur, *n*.

Objic. 3º Fundamentum sufficiens essentiarum immutabilitatis, necessitatis, aeternitatis, sunt ipsae essentiae physice existentes, ex quibus intellectus notas abstrahat; *e*. ad aliud fundamentum non est recurrentum. — R. *d. ant.* sufficiens fundamentum logicum, i. e. unde mens humana originem conceptionis hauriat, *c*; fundamentum ontologicum, i. e. unde objectivitas habeat ut vera sit, et debeat talis potius quam alia concipi, sive ab homine in statu praesenti, sive ab qualicunque excogitabili intellectu, *n*.

Schol. Multa praeterea saepe objiciuntur contorta de possibiliitate intrinseca et extrinseca essentiarum, vel de possibilium numero infinito categoriacice et syncategorematice; — sed R. 1) nos ex possibiliitate et ex infinitate nihil arguimus, sed ex incommutabili veritate; nec proinde respondere debemus. — 2) defendi tamen posset, licet minus facile, etiam ita conceptum argumentum; id vero illi conentur qui rem suscepserunt. Cfr. Kleutgen. Phil. d. Vorz.

ARTICULUS 2.

Argumenta moralia.

Propositio 11.

Existencia Dei ut supremi et colendi numinis probatur ex universalis et constanti generis humani consensione.

Stat. quaest. Non vi argumenti sequetur immediate hoc numen esse infinitum, sed solum esse supremum aliquod.

Prob. 1º Genus humanum constanti et invicto semper judicio judicavit esse Deum (i. e. esse aliquod ens supramundanum, suprahumanum colendum); *a*. hoc judicium falsum esse nequit; *e*.

Ad maj. Constat 1) ex testibus: historicis, philosophis omnibus, qui contra atheos ad traditionem universam recurrent; — 2) ex vestigiis facti hujus: scriptis veterum, carminibus, altaribus, sacris ritibus, diebus festis, etc.

Prob. min. Hic effectus constans, communis, invictus causam habere debet constantem, communem, necessariam; *a*. haec esse nequit nisi natura rationis ipsa; *e*.

ad min. 1) Causa nequit esse: *educatio et praejudicia*: mutantur et depnuntur; — *deceptione sensuum*: sine objecto sensibili; — *fraus et conspiratio hominum*: detegretur, nec esset ubique, nec in subitis et improvisis firma et sponte adesset, nec apud barbaros sine societate viventes; — *vana spes et inanis timor*: spes supponit persuasionem; et si ex natura est, non erit falsa; si timoris causae inane: deteguntur et cessat timor; — *ignorantia*: teste historia, persuasio crevit cum vera scientia.

2) Illa persuasio in ipsa natura rationis radices habet, quae ex perpetua examinatione firmior semper evasit; quae cum morum humanitate et bonitate, et ingeniorum cultura semper crevit; quae scientiae suffragiis confirmata est; cujus adversarii omnibus semper exosi fuerunt; *a*. talis est persuasio de existentia Dei, *e*.

Idem argumentum brevius: mens humana in judiciis sensus communis est infallibilis; *a*. tale est judicium de existentia Dei (cfr. logic.); *e*.

Prob. 2º Si falsa opinio, quae ad vitam e rerum veritate instituendam praeter ceteras est summi momenti, imo una et summa regula, ne a sapien-tissimis quidem, per tot saecula, continua diligentia, ut falsa cognosci et ex hominum animis deleri potuit; ratio humana non potest dici facultas cognoscendi verum, sed natura sua esset falsitate implicita; *a*. hoc est absurdum; *e*. (cfr. logic.).

Objic. 1º Diversi dii a diversis nationibus colebantur; *e*. nullus habet pro se universale suffragium. — R. *d.* haec discrimina judicium afficiebat de existentia alicujus divinitatis, *n*; modum ideae qua exhibetur, *tr*.

Objic. 2º Idea Dei est idea entis perfectissimi; *a*. talem pleraque nationes non habuerunt; *e*. — R. *d. maj.* notio clara etiam circa naturam Dei, *c*; inchoata circa existentiam, *n*.

Objic. 3º Multae gentes observatae a testibus fuerunt adeo incultae ut: a) nullam divinitatem colerent, — b) etiam interrogatae responderent expli-cite nihil se divinitatis agnoscere; *e*. — R. *d. ant.* leviter observatae et judicatae, *c*; serio et diu observatae, *sd*. nullum verum externum cultum, nullam cognitionem theoreticam distinctam habent, *c*; nullum timorem ac reverentiam (v. c. circa sepulturas, vel circa artes magicas), nullam notionem saltem confusam, *n*.

Objic. 4º Constat per multa saecula gentes integras et magnas orientales, et plures philosophorum scholas occidentales, fuisse pantheisticas; *a*. pan-theismus nullum agnoscit numen extramundanum, sed revera aequivalet atheismo; *e*. — R. *d. maj.* vulgus in his gentibus et scholis, *n*; sapientiores magistri, i. e. superbiores, *sd*. theoretice et practice, quoties explicite de his rebus disputantes, contra naturae sue ductum reluctabantur, *c*; quoties ductu naturae, non passionum, cogitabant, loquebantur, et agebant cum simplicitate, *n*; — *c. min*.

Objic. 5º Non omnes populi nobis comperti sunt, nec constat an semper ita senserint. — R. *d.* directa cognitione, *c*; sufficiente illatione, *n*.

Objic. 6º In Deo existentia confunditur cum essentia; *a.* essentia Dei est nobis inaccessibilis; *e.* — *R. d. maj.* objective, *c.* pro nostra cognitione, *n.*

Propositio 12.

Existentia Dei, ut summae veritatis et bonitatis, probatur ex natura humani intellectus et voluntatis.

Stat. quaest. Auctorem naturae et ordinatorem sapientem expresse supponere nunc non possumus; hujus enim existentiam volumus ostendere. Facta mere experimentalia supponimus: ordinem existere in mundo, undecumque ille sit; et tendentiam naturalem hominis ad verum et bonum. Ex his fit inductio, nostrum argumentum.

Prob. 1º Nonnisi infinito vero et bono, ut objecto totam animam nostram beante, potest naturale nostrum beatitudinis desiderium satiari; *a.* repugnat naturale desiderium satiari non posse; *e.* existit tale objectum infinite verum et infinite bonum.

Prob. maj. 1) per partes. *a.* *Intellectus* quolibet finito vero dato, molitur aliud ultra apprehendere, ex cognitis ad incognita, ex finitis ad infinitum naturali impulsu fertur; *a.* felicitas consistit potissimum in intellectu (nam: nullum aliud desiderium fertur tam in sublime quam desiderium cognoscendi veri); *e.*

b.) Voluntatis tanta est potentia receptiva, quanta est appetitio activa, et e converso; *a.* appetitio activa naturaliter fertur in bonum infinitum et indefectibile (nam: voluntas naturaliter appetit quod ipsi ab intellectu naturaliter ut appetibile proponitur; *a.* propoaitur verum et bonum infinitum); *e.* (cfr. psychol.).

2º *Intellectus* non cognoscit solum ens verum sensibile, sed et ipsam rationem universalem veri; et voluntas non appetit solum ens bonum sensibile, sed et ipsam rationem universalem boni; *a.* ratio veri et boni ex natura sua non exhauriuntur rebus finitis et mutabilibus; *e.* tendit in infinitum cui anima immutabili amore conjugatur.

Prob. min. 1) Teste experientia et inductione universalis, in rerum natura nihil est frustra: potentia ut evolvatur in actum, virtus ut agat, etc; etiam infimae res non carent fine, sed habent terminum motus, explicationis et quietis; — 2º instinctus et inclinatio naturalis animalia non decipit; — *a.* fieri nequit ut natura inferioribus sollicite providerit, hominem vero ratione decipiat, in vanam spem futurorum inducat ac retineat, ac miserum tandem relinquit.

Prob. 2º Repugnat naturale desiderium satiari numquam posse; *a.* neque in hac vita neque in altera, posset homo sua propria activitate et industria ad perfectam illam cognitionem et beatitudinem pervenire, quam naturaliter desiderat; *e.* existit aliqua natura provida quae eum ad illam juvet et elevet.

Ad min. a) Beatitudo objectiva, seu objectum beatitudinis debet esse sta-

bile, continens omnia bona desiderabilia, aptum quod possideatur; — beatitudo subjectiva, seu possessio objecti debet esse perfecta, i. e. status stabilis, contemplatione altissima, suavissima, sine labore, amore indeclinabili, super omnia fortis, quieto; — *a.* ad haec omnia sibi procuranda impar est homo: a) in hac vita (patet experientia), et b) in altera (nam status conjunctionis est naturalis; *e.* anima a corpore separata non est melioris conditionis); *e.*

(Cfr. S. Thom. Gent. l. 3. c. 38 sqq. — 1. p. q. 83. a. 1).

Objic. 1º Ex arguento dato sequeretur hominem vi naturae destinatum esse ad intuitivam Dei visionem; *a.* hoc falsum est; *e.* — *prob. maj.* Homo habet naturale desiderium videndi Deum (cfr. S. Thom. p. 1. q. 12. a. 1. — Gent. l. 3. c. 50, 57); *a.* ex arguento, desiderium naturale nequit esse inane; *e.* — *R. n. maj.* — *ad prob. maj.* : *d. maj.* i. e. appetitus innatus non expletur nisi videat intuitive, *n.* i. e. naturae humanae consentaneum est, nec homo est adeo indifferens, ut non gaudeat elicie si sic elevetur, *c.*; — *d. min.* desiderium vere naturale, quod modo habet vi naturae, *c.* quodcumque desiderium elicatum, *n.*

Inst. Desiderium est vere naturale; *nam a)* quod est imperfectum in aliqua specie, naturaliter desiderat consequi perfectionem ejus; *a.* cognitio abstractiva est imperfecta cognitionis species; *e.*

b) Qui cognoscit effectum, naturaliter desiderat cognoscere causam, et qui cognoscit esse causam, naturaliter desiderat scire quid haec sit.

c) Natura intellectualis naturale desiderium habet expellendi omnem ignorantiam; *a.* sine visione intuitiva Dei, semper manet ignorantia et haec cognoscitur; *e.*

R. ad a) *d. maj.* si habet naturalem capacitem ad tales perfectionem, *c.* securus, *n.*; — *c. d. min.* imperfecta, sed quae explet totam capacitem naturalem, nec locum linquit nisi desiderio libere elicito, *c.* securus, *n.*

ad b) *d. antec.* scire eo modo et gradu quo viribus naturae attingi potest, *c.* altiori modo, *n.* (de facto nunc appetimus ex revelatione et gratia).

ad c) *d. maj.* ignorantiam quae impedit facultatem satiari, *c.* ulteriorem, *n.* — *c. d. min.*

Objic. 2º In hoc arguento intellectus aut supponitur ut ordinata sapienter facultas, aut non; *a.* si prius: supponitur jam Deus; — si posterius: nihil probatur; *e.* — *R. d. maj.* supponitur factum experientiae, quod scilicet ratio sit ratio et non stultitia, *c.* securus, *n.*; — *d. min. 1 part.* supponitur ontologice ut causa efficiens et finalis cuius cognitio ex effectu acquiratur, *c.* supponitur logice, ut inde deducatur consequens, *n.*

Propositio 13.

Existentia Dei, ut supremi legislatoris, judicis, vindicis, probatur ex lege naturali quae conscientiae voce innotescit.

Notiones. 1) *Lex* est rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui

curam habet communatis promulgata. — Dividitur in aeternam, naturalem, positivam. *Aeterna* est ratio divinae sapientiae prout est directiva omnium actuum et motionum; *naturalis* est participatio legis aeternae in natura rationali; *positiva* est quae per voluntatem legislatoris, factum historicum contingens, fuit imposta.

2) *Conscientia* est actus quo mens applicat legem vel scientiam legis naturalis ad ea quae aguntur. — Lex est universalis; conscientia versatur in individuis actibus, quum judicat quid agendum, et post factum accusat vel excusat.

3) *Obligatio* est necessitas moralis voluntati imposta, connexio ineluctabilis, a legislatore stabilita, inter finem ultimum attingendum et certum actum tanquam medium sine quo jam non possit attingi finis.

Stat. quaest. 1) Ante omnem cognitionem entis superioris et nostrae ab eo dependentiae non possumus sentire *obligationem* legis moralis naturalis; nam secus haberetur sensus per modum formae subjectivae sine fundamento objectivo, nec posset concludi existentia Dei. Sed non hic est argumenti propositi sensus.

2) Abstrahendo igitur a nostra cognitione et persuasione existentiae Dei, consideramus merum factum, existens teste cujusque experientia, legem naturalem mentibus nostris naturaliter, invincibiliter, primitive impressam, et concludimus ad ejus originem, existentiam Dei certam.

3) Non ergo supponimus legem naturalem, formaliter ut legem, nec formaliter ut obligatoriam, sed ut factum experimentale, humanae naturae invincibiliter insitum: conscientiae testimonium intimum.

Prob. Teste experientia, omnes homines constanter, invincibiliter, primitive, naturaliter: 1) ad alias actiones praestandas, alias vitandas, ita se teneri dicunt ut, si non obsequantur, legislatorem quemdam invisibilem offendant, et poenas a vindice judice invisibili infligendas incurvant; — 2) si officio in re gravi defuerunt, conscientiae stimulis agitari se sentiunt; — 3) si, superatis difficultatibus, internae voci obsecundaverunt, interna animi pace et laetitia fruuntur atque expectatione melioris aevi et praemii robortant; — a. ille legislator, judex, remunerator, vindicta non potest esse nisi Deus existens; e.

Ad maj. Illa judicia sunt 1) *universalia, constantia*: lex illa a) tam alte animis nostris inhaeret, ut omnes nostros actus tacite moderetur, — b) omnes omnium aetatum, nationum, temporum, morum homines tam mira consensione et uniformitate tenet, ut vix in alia re quavis inveniantur magis similes, videanturque non hanc legem docti, sed primitus imbuti.

2) Sunt *invincibilia, primitiva*: lex illa tam intime animos nostros occupat, ut a) penitus deserit, abjici, etiam a volente non possit, sed excussa identidem usque recurrit invito animo, — b) si quis eam executiat, non melior ceteris fiat, sed plerumque deterior et contra dictamen sanae rationis agens, — c) non minus apud doctos quam apud barbaras gentes vel in cultam plebeculam valeat.

3) Sunt *naturalia*: lex illa invincibiliter, primitive, universaliter, constanter menti humanae imposta, execti nullo modo potest; a. quidquid non naturale est, i. e. ab ipsa natura inditum, potest saltem a docto, a volente, aliquo exercitio et educatione execti; e.

Ad min. Ille legislator: 1) non est aliquid *extra nos, in mundo* (quod est evidens); — nec est *nostra ratio ipsa*, nam nulla esset ratio formidinis, anxietatis, curae placandi numinis offensi, interni cruciatus post crimen vel maxime reconditum, timoris aevi post mortem; — sed *est nobis superior, extra mundum*, nam cum conscientia obligationis habemus simul conscientiam nostrae dependentiae ab altiore potestate; nec post malam actionem agnoscimus quamecumque indecentiam contra nostram naturam et dignitatem, sed veram offensam timendi judicis.

2) *Est absoluta reverentia dignus et absolute perfectus*, nam: quoties conscientiam obligationis habemus, non solum agnoscimus aliquid ens summum, summe reverendum propter seipsum; nec solum sentimus huic reverentiae nos defuturos, si officium neglexerimus; sed etiam sentimus nos debere, quibuscumque creaturis ad transgrediendum impellentibus, quocumque bono praesente posthabito, legi morali obsecundare; neque ab ulla re posse nos ab officio implendo absolviri; e. hanc legem esse absolutam.

Objic. 1º In propositione existentia Dei probatur ex timore; a. timor saepe est inanis; e. — R. d. maj. ex timore constanti, universalis, naturali, c; ex timore quocumque qui sit a causa accidentalis et extranea vel praejudicio, n; — c. d. min.

Objic. 2º Ille timor aut est rationalis, aut non; a. si non: nihil sequitur; si est: jam cognoscitur causa (supponitur, non probatur Deus); e. — R. d. maj. est aut rationabilis, aut jam rationatus, aut neutrum, c; secus, n; — d. min. si est rationatus, supponitur Deus, c; si rationabilis, sd. causa est nota explicite, n; est implicite nota et potest ratione inveniri explicita cognitio, c.

Objic. 3º Ut aliquid probetur deberet ista lex esse ex natura; a. non est; e. — prob. min. Quod est ex natura, nequit deponi, etiam a volente; a. haec potest, teste experientia; e. — R. d. maj. deberet esse nota essentialis animae, n; esse ab auctore naturae huic superaddita, c; — c. d. min. — **Ad prob. min:** d. maj. quod est naturae constitutivum, c; quod superadditum, sd. nequit omnino tolli, c; nequit practice negligi, n; — c. d. min.

Propositio 14.

Existentia Dei ut fundamenti totius moralitatis et ordinis probatur ex utilitate in ordine physico et morali, quae provenit in genus humanum ex persuasione existentiae divinae.

Prob. Ratio exigit, et omnium persuasio tenet, et experientia docet: veritatis objectivae cognitionem, ad vitae usum et societatis bonum et salutem esse utiliorem et accommodatiorem quam errorem; ac proinde e converso,